

ISSN 2181-9297

Doi Journal 10.26739/2181-9297

**СЎЗ САНЪАТИ
ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ
5 - МАХСУС СОН**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ
ИСКУССТВО СЛОВА
СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК - 5**

**INTERNATIONAL JOURNAL
OF WORD ART
SPECIAL ISSUE - 5**

ТОШКЕНТ-2020

**СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА
INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART**

№SI-5 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2020-SI-5>

**Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:**

Усмонов Шамсиддин
Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти,
Фарғона минтакавий филиали директори, профессор

**Сўз санъати халқаро журнали тахририй маслаҳат кенгаши
International Editorial Board of the Journal of Word art
Международный редакционный совет журнала Искусство слова**

Утаганов Равшан
Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти,
Фарғона минтакавий филиали
“Театр санъати” кафедраси мудири

Акбаров Тошпўлат
Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти,
Фарғона минтакавий филиали доценти

Ахмедов Рафик
“Фидокорона хизматлари учун” ордени,
“Шухрат” медали сохиби

Хурсаной Умарова
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист

Пўлатов Джурахон
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист

Абдурахимов Ахмад
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси

Юлдашев Карм
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби

Хатамова Ёркиной
Ўзбекистон халқ артисти

Раҳматуллаева Шафоатхон
Ўзбекистон халқ артисти,
“Фидокорона хизматлари учун” ордени сохиби

Pagemaker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

Адабиётшунослик

1. Тагаева Сауора Улашевна SHE'RIYATDA ONA VASFI (NEMIS VA O'ZBEK SHOIRLARI SHE'RLARI MISOLIDA).....	6
2. Раҳмонова Хуршида Халиловна ҚИССА ЖАНРИДА РАМЗИЙ-ФАЛСАФИЙ ҚАТЛАМ ТАБИАТИ (Хуршид Дўстмухаммаднинг “Ҳижроним мингдир менинг” қиссаси мисолида).....	11
3. Назарова Дилдора Илхомовна ЖАМОЛ КАМОЛ МУХАММАСЛАРДА УСЛУБ ВА ТАСВИР.....	19
4. Гўмарис Бутунбаева АЪЗАМ ЎКТАМ ВА МИНҲОЖИДДИН МИРЗО ШЕЪРИЯТИДАГИ ЎХШАТИШЛАР.....	25
5. Комилова Шахноза Турабудиновна ХИТОЙЛИК ДАРМАТУРГ СЯ ЯННИНГ “ШАНХАЙ ТОМЛАРИ ОСТИДА” ДРАМАСИДА ДАВР МАНЗАРИСИ.....	29
6. Эшанова Зилола Қўчкарловна АЛИШЕР НАВОИЙ ИЖОДИДАГИ МУНОЖОТ-ҒАЗАЛЛАР ПОЭТИКАСИ.....	35
7. Муҳиддинов Муслиҳиддин Қутбиддинович НАВОИЙ АСАРЛАРИДАГИ АҲЛОҚИЙ МАСАЛАЛАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ АҲАМИЯТИ.....	41
8. Джалилова Зарнигор Баходировна ИНГЛИЗ ШЕЪРИЯТИДА ИНСОН СИФАТЛАРИНИНГ ГУЛЛАР ТИМСОЛИДА ИФОДАЛАНИШИ.....	48
9. Қаюмов Нодир Найимович РЎДАКИЙ ВА БАШШОП МАРҒАЗИЙ ПОЭЗИЯСИДА ТАШХИС САНЪАТИНИНГ ТИПОЛОГИК ХУСУСИЯТАРИ.....	54
10. Жаксымова Урзия Жумабаевна «ЖАҲОНША» ДОСТОНИДА ИЛМ ЎРГАНИШ ФАЗИЛАТИНИНГ АКС ЭТИШИ.....	59
Лингводидактика	
11. Сирожиддин Хўжақулов XIX АСРНИНГ ИККИНЧИ ЯРМИ ВА XX АСР БОШЛАРИДА МУСАДДАС ЖАНРИ ВА УНИНГ ЭВРИЛИШ ТАМОЙИЛЛАРИ.....	64
12. Surmanov Sardor, Ametova Oyshajon IMPROVING LEARNERS READING SKILL WITH THE USE OF GRADED READERS.....	70
13. Xaitbayeva Nazokat Adilbek qizi TA'LIM JARAYONIDA PSIXOLINGVISTIK YONDASHUV.....	74
14. Noila Mustafoeva Ishnazarovna YURIST TALABALARGA RASMIY HUIJATLAR BILAN ISHLASHDA YOZUV KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH TAJRIBALARINI O'RGANISH.....	80
15. Zaure Kertaeva Saparaliqizi DEVELOPING STUDENTS' INTERACTIONAL COMPETENCE IN ENGLISH CLASSROOMS.....	84

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

Джалилова Зарнигор Баходировна
Бухоро давлат университети,
Инглиз адабиёти кафедраси ўқитувчиси

ИНГЛИЗ ШЕЪРИЯТИДА ИНСОН СИФАТЛАРИНИНГ ГУЛЛАР ТИМСОЛИДА ИФОДАЛАНИШИ

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2020-SI-5-8>

АННОТАЦИЯ

Шеърият дунёсида турфа ўсимликлар билан бир қаторда гуллар инсон фазилатлари, ташки қиёфаси ва унинг табиатини тавсифлаш учун кенг қўлланилади. Ушбу иш инглиз шеъриятида инсон сифатларининг гуллар воситасида ифодаланишига бағишланган. Маколада Франсис Томпсон, Уильям Эрнест Хинли, А.Э.Хаусман, Оскар Уайлд ва Фина Маклеод каби XIX-XX аср инглиз адабиёти намоёндаларининг шеърлари таҳлил қилинган. Шарҳлардан олинган мулоҳазалар гул ва ўсимликлар номи аксар ҳолларда аёлларнинг гўзаллиги, ошқнинг маъшуқасига бўлган хиссиётларини ифодаловчи сатрларда ҳамда ёш болаларни тавсифловчи ва ўтганларни хотирловчи байтларда қўлланилишини кўрсатади.

Таянч сўзлар: фитоним, образ, гул, рамз

Джалилова Зарнигор Баходировна
Бухарский государственный университет,
учитель кафедры Английской литературы

ВЫРАЖЕНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ КАЧЕСТВ ЦВЕТАМИ В АНГЛИЙСКОЙ ПОЭЗИИ

АННОТАЦИЯ

В мире стихов растения наряду с цветами широко используются для характеристики человеческих качеств, внешнего вида и человеческой натуры. Данная статья посвящена анализу стихотворений, в которых цветы используются для описания человеческих качеств. В статье анализируются стихи представителей английской литературы XIX-XX веков, таких как Фрэнсис Томпсон, Фина Маклауд, Оскар Уайльд, А.Э. Хаусман, Уильям Эрнест Хинли. Анализ стихотворений показывает, что названия цветов и растений часто используются в строках, выражающих красоту женщины, чувства любовника к своей любовнице, а также в стихах, описывающих маленьких детей и воспевающих память людей, у которых есть скончался.

Ключевые слова: фитоним, образ, цветок, символ.

Zarnigor Bakhodirovna Djalilova
Teacher of English literature department,
Bukhara State University

EXPRESSING HUMAN FEATURES BY FLOWERS IN ENGLISH POETRY

ANNOTATION

In the world of poems, plants along with flowers are widely used to characterize human qualities, physical appearance and human nature. Current paper is devoted to the analysis of poems where flowers are used to describe human features. The article analyses the poems of the XIX-XXth century English literature representatives such as Francis Thompson, Fiona Macleod, Oscar Wilde, A.E.Housman, William Ernest Hinley. Analysis of the poems show that the names of flowers and plants are often used in lines expressing the beauty of women, the feelings of the lover to his mistress, as well as in the verses describing young children and glorifying the memory of the people who have passed away.

Key words: phithonym, image, flower, symbol

Кириш

Бадий ижодда образ яратиш, фикрни поэтик кўринишда ифодалаш учун хизмат қилган фитонимлар фитопозетонимлар даражасига кўтарилади. Фитонимлар сингари фитопозетонимларда ҳам халқнинг дехқончилик, боғдорчилик, сабзавотчилик, поллизчилик, гулчилик сингари маданиятнинг лисоний бадий ифодаси юзага чиқади.

Шеърятда фитонимлар, жумладан, гул ёки ўсимликлар номи кўчма маънода шахс сифатини ифодалаб келиши кўп кузатиладиган анъанавий поэтик ҳодисалардан биридир. Айтайлик бадий образни яратиш ёки тавсифлаш учун гул турлари номларидан фойдаланишда унинг маъносини инсонга кўчириш, албатта, гул ва шахс орасидаги маълум ўхшашликларга асосланади. Бундай қиёслашлар эса кўпроқ шеърятда маъшуканинг ташқи гўзаллигини тасвирлашда қўлланилади.

Асосий қисм

Гулларнинг рамзий образ сифатида шеърятга кириб келиши қадимги одамларнинг эътиқодлари, илк тасаввур-тушунчалари, тотемистик қарашлари билан боғлиқ [6,573; 2,77; 3,139-181].

Шеърларда гул тимсоли баъзан умумий, баъзан конкрет номда ифодаланиб келади. Жумладан, Франсис Томпсоннинг “Daisy” – “Момақаймоқ” шеъри бу жиҳатдан фикримизга далил бўла олади:

She listened with big-lipped surprise,
Breast-deep 'mid flower and spine:
Her skin was like a grape whose veins
Run snow instead of wine [9,35].

Ушбу мисраларда шоир ёшлигида кўнгил қўйган севгилиси хақида сўз юритмоқда. У кенг яшил яйловда бирга чоғиб ўйнаб, болаларча беғуборлик билан суҳбатлар қурган севгилисини эслар экан, уни ўша гўзал табиат қўйнида барқ уриб яшнаган гулларга ўхшатади. Хусусан, кизнинг энди кўтарилиб келаётган кўкракларини гуллашга бош кўтарган момақаймоқ гулига менгайди. Унинг юз териси эса узум донасидек таранг эканлигига, томирларидан оқаётган қони винодек кизиллигини оппоқ кордек бадани яширишга ожизлигини таъкидлайди. Бу билан у севгилисининг ниҳоятда оппоқ, чиройли, жозибадор, соғлом эканлигини билдирмоқчи бўлади. Умуман айтганда, хотин-қизларнинг гўзал ва ёқимли чеҳрасини, момиқ ва оппоқ бадан тузилишининг бўлиқлигини момақаймоқ гули воситасида тасвирлаш жаҳон шоирлари ижодида ўзига хос анъана тусини олган. Кейинги мисраларда шоир яна ўз фикрини давом эттириб, шундай дейди:

Oh, there were flowers in Storrington
On the turf and on the spray;
But the sweetest flower on Sussex hills
Was the Daisy – flower that day![9,35]

Шоир ёшликдаги муҳаббат туйғуларини хотирлар экан, ўшанда Сторрингтонда очилиб ётган кўпга гулларни, лекин улар орасида Сассекс тепалигидаги энг ёқимли гул – момақаймоқ бўлганлигини эслайди.

Аслида daisy – инглиз тилида фитоним сифатида гулнинг бир тури бўлган момақаймоқни атаб келса-да, худди бошқа тилларда, жумладан, ўзбек тилида ҳам гул номларининг киши номи тарзида антропоним бўлиб келиши кузатилади. Айнан бунинг далилини юқоридаги банднинг сўнгги мисрасида антропоним сифатида келтирилган Daisy исми мисолида кузатиш мумкин. Бу исм, асосан, кизларга нисбатан қўлланади. У эски инглиз тилидаги day's – куннинг, eye – кўзи сўзлари бирикувидан ҳосил бўлган [10]. Бундай ном олишига унинг эрта тонгда куёш чиқишига қараб очилиб, кеч шомда куёш ботиши билан юмилиши сабабдир.

Момақаймоқ – сариқ тўпгулли, шамолда учиб кетадиган тўзгоқ уруғли ўт; қоқиўт. У кўчма маънода юз, бадан тузилиши бўлиқ ва ёқимли кўринишга эга бўлган аёлларга нисбатан ишлатилади [7,713].

The fairest things have fleetest end,
Their scent survives their close:
But the rose's scent is bitterness
To him that loved the rose.

Ушбу мисраларда яна бир гул – атиргул номи бир неча бор такрорланган. Атиргул ҳам дунё микёсида бадий ижодда энг кўп қўлланидиган гул фитопоэтонимларидан биридир. Атиргул раънодошлар туркумининг хушманзара ўсимлик сифатида экиладиган бир канча турининг умумий номи [7,136] бўлиб, шеъриятда кўчма маънода кўпинча гўзал кизлар ва ёш болалар образини рамзий-тимсолий ифодалашда кенг қўлланиши кузатилади. Бунга жаҳон шоирлари ижодидан ёрқин далиллар келтириш мумкин. Жумладан, инглиз шеъриятидаги Уильям Эрнест Хинлининг “A Bowl of Roses” шеъридан олинган қуйидаги мисралар ҳам фикримизга далил бўла олади:

It was a bowl of roses:
There in the light they lay,
Languishing, glorying, glowing
Their life away.
And the soul of them rose like a presence,
Into me crept and grew,
And filled me with something – some one –
O, was it you?[9,22]

Атиргулни севиш учун унинг тикони захридан ҳамда ўткир ифори таъсирдан чўчмаслик лозим. Шунинг учун атиргул воситасида кўпинча сеvgи, маъшуқа тимсоли бадий ифода этилар экан, бевосита ошиқ муҳаббат азобларини енгишга чорланади.

А.Э.Ҳаусманнинг қуйида келтирилган “With Rue My Heart is Laden” (“Қалбимдаги афсуслар”) шеърида лаби атиргулни эслатадиган гўзал кизлар таърифланган:

With rue my heart is laden
For golden friends I had,
For many a **rose-lipt** maiden.
And many a lightfoot lad.
By brooks too broad for leaping
The lightfoot boys are laid;
The **rose-lipt** girls are sleeping
In fields where roses fade [9,39].

Қуйидаги мисраларда эса шоир Оскар Уайлд “Requiescat” номли шеърида вафот этган яқин аёлини нилуфар гулига қиёслаган. **Нилуфар** – йирик баргли, чиройли катта-катта гулли, сувда ўсадиган кўп йиллик ўсимлик. У халқимиз орасида хотин-кизларнинг исми сифатида ҳам учрайди [7,37]. Эътиборлиси шундаки, бундай исм инглиз халқи орасида ҳам мавжуд. Lily – нилуфар гули номи билан боғлиқ антропоним сифатида кузатилади.

Tread lightly, she is near
 Under the snow,
 Speak gently, she can hear
 The daisies grow.
 All her bright golden hair
 Tarnished with rust,
 She that was young and fair
 Fallen to dust.
 Lily – like, white as snow,
 She hardly knew
 She was a woman, so
 Sweetly she grew [9,42].

Шеърятда вафот этган инсонни гулга менгзаш ходисаси азалий поэтик анъаналардан бири бўлиб, унинг тарихий илдизлари қадимий анимистик ҳамда тотемистик қарашларга бориб тақалади. Хусусан, жаҳон халқлари фольклорига мавжуд йўқлов қўшиқларида бу анъана ёрқин кузатилади. Агар келтирилган шеърнинг мазмунига эътибор қаратсак, унда ҳам бевақт вафот этган аёл хотираси ёдга олинган. Шоирнинг унга нисбатан самимий муҳаббати, ҳурмати, соғинчи мадх қилиниб, ширин хотираси эъзозланган. Шоир аёл зиёратига келганларни у ётган қор остидаги тупрокни қаттиқ босмасликка, оҳиста қадам ташлашга, баланд овозда эмас, секин ва мулойим гапиришга, шу орқали марҳума руҳини безовта қилмасликка, абадий уйқусини бузмасликка ундайди. Чунки унинг хали ҳам ўз яқинида эканлигига, ҳаммасини қўриб турганлигига, айтилаётган ҳар бир гапни эшита олишига ишонади. Фақатгина унинг бир вақтлардагидай тилларанг тусдаги гўзал сочли аёл кўринишида эмас, момақаймоқ гули шаклида намоён бўлиб турганини айтади. Шеърдаги мисралар унинг баҳор яқинлашаётганда ёзилганини кўрсатади.

Қизиғи шундаки, Марказий Осиё ва Эрон халқлари, жумладан, ўзбеклар орасида Наврўз олдида қабр бошига чиқиб, ўтганларни хотирлаш удуми ҳалигача сақланиб келмоқда[4,31;8,30-33]. Шу жараёнда қуйланадиган махсус йўқловлар ҳам яратилган. Уларда кўпинча табиатда юз бераётган гўзал ўзгаришлар, чор-атрофнинг турфа гулларга бурканиб бораётганини ўтганларнинг қўролмаётганлигига ачиниш бадий ифода қилинган. Ўзбек халқи орасида лола ва лолақизғалдоқ ўтган эски йилда ўлган марҳумларнинг қонидан униб чиқади деган тасаввурларни бадий ифодалантирган афсоналар ҳам бор[4,42]. Афсоналарга кўра, ер ўлганларнинг қонини ўзига сўриб олиб, кейин уларни баҳор гулларига берармиш [8,32].

Шу таҳлиллар билан юқоридаги шеър мазмуни таҳлили ўзаро боғлаб мушоҳада қилинса, унда ҳам айнан марҳуманинг гулга киёслантирилаётгани бежиз эмаслиги англашилади.

Ўзбек халқи орасида ҳалигача ёш вафот этганлар ҳақида “Ўн гулидан бир гули очилмай сўлган” ибораси ишлатилади. Аёли вафот этган эркаклар хотинига “вой, гулим” дея овоз солиб, қуйидаги каби йиғи қўшиқларини қуйлашади:

Куймасин ҳеч қимнинг харгиз қулба бирлан хонаси,
 Сарғаймасин, вой алам-е, харгиз гулдай танаси [1,75].

Тирик ва соғлом инсоннинг танаси қизғиш тусда бўлса, марҳумлар сарик тусда бўлади. Юқоридаги мисраларда шу табиий ҳолатга ўзига хос ишора мужассам. Шунинг учун “гулдай тана” ҳамиша мадх қилинади.

Қабр зиёратига борганлар гул олиб бориб қўйиши одати деярли барча халқларда ҳозиргача сақланиб келмоқда.

А.Э.Ҳаусманнинг “To an Athlete Dying Young”, яъни эрта вафот этган спортчи-атлетга бағишланган шеърда шундай мисралар келтирилган:

Smart lad, to slip betimes away
 From fields where glory does not stay,
 And early though the laurel grows

It withers quicker than the rose[9,38].

Лавр – бу дафна дарахтининг япроғи. Дафна, аввало, юнон мифологиясидаги дарё маъбудининг кизи номини англатади. Яна бир томондан эса лаврдошларга мансуб дарахт номидир. Дафна Ўрта Ер денгизи худудида ўсади. Кўринишига кўра кичик, сербарг, хушбўй, доимо яшил тусда бўлади. Қадимда Греция пойтахти Афинада ўтказилган спорт мусобақалари, олимпиадаларда ғолибларнинг бошига шу дарахтнинг барглари ва новдаларидан шухрат, ғалаба белгиси ёки олий мукофот сифатида ғолиб кишининг бўйнига осиладиган ёки бошига кийдириладиган гулчамбар ясалган. Шоир мана шу қадимий одатни ёдга олиб, дафнанинг атиргулдан кўра тезроқ сўлишини айтади ва пойгада ғолиб бўлган атлет ҳаётини унга қиёслайди:

And round that early-laurelled head
Will flock to gaze the strengthless dead,
And find unwithered on its curls
The garland briefer than a girl's[9,35].

Шоир дафна гулчамбарли бошга ўлим эрта соя солганидан куйинмоқда.

Инглиз шеърятда ҳам кўпинча бола образи гулга қиёсланади. Масалан, Фина Маклеоднинг “The Vision” шеърда шундай мисралар келтирилган:

In a fair place
Of whin and grass,
I heard feet pass
Where no one was.
I saw a face
Bloom like a flower –
Nay, as the rainbow – shower
Of a tempestuous hour.
It was not man, or woman:
It was not human:
But, beautiful and wild,
Terribly undefiled,
I knew an unborn child [9,27].

Мисралар мазмунига кўра, шоира бир гулдек очилган юзни кўрдим, лекин у на эр, на аёл, балки гумона бир мурғак жон, дея хали туғилмаган чақалоқ тасвирини келтиришга уринмоқда.

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда, умумжаҳон шеърятда бўлгани каби инглиз шоирлари ижодида ҳам инсон сифатларини гуллар тимсоли орқали ифодалаш ўзига хос анъана тусини олган. Бу кўпроқ ошиқнинг ўз маъшукасига дил изхорларини ифодаловчи мисраларда, ёш болаларни тавсифловчи сатрларда, ўтганларни хотирлашга бағишланган байтларда ёрқин кузатилади.

Адабиётлар рўйхати

1. Бўзлардан учган ғазал-ай. Ўзбек халқ йиғилари ва йўқловлари. – Бухоро, 2004.
2. Зеленин Д. Тотемы-деревья в сказаниях и обрядах европейских народов. – М.-Л., 1937.
3. Кармышева Б.Х. Архаическая символика в погребально-поминальной обрядности узбеков Ферганы. // Древние обряды верования и культы народов Средней Азии. – М.: Наука, 1986.
4. Наврўз йўқлови // Наврўз (Наврўз билан боғлиқ кўшиқлар, афсоналар, одатлар ва примлар). Тузувчилар: Т.Мирзаев ва М.Жўраев. – Т.: Фан, 1992.
5. Пешерева Е.М. Праздник тюльпана (лола) в сел. Исфара Кокандского уезда. // Сб. «В.В.Бартольд». – Т., 1927.
6. Тайлор Э. Первобытная культура. – М.: Политиздат, 1989. – 573 с

7. Ўзбек тилининг изохли луғати. Беш жилдлик. Учинчи жилд. Н – Тартибли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2007.
8. Ўраева Д. Ўзбек мотам маросими фольклори. – Т.: Фан, 2004.
9. Untermeyer L. Modern British Poetry. – N.Y.: The Quinn & Boden company, 1920.
10. <https://www.etymonline.com/word/daisy>